

## ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ЛІТЕРАТУРНИЙ ПОРТРЕТ ДЖЕЙН ОСТІН НА ТЛІ ЕПОХИ .....	5
1.1. Сильові аспекти творчості авторки як предтечі реалізму .....	5
1.2. Соціокультурний контекст романів Джейн Остін .....	10
РОЗДІЛ II. РЕАЛІЇ ЕПОХИ МЕЖІ ХVІІІ-ХІХ В РОМАНАХ ПИСЬМЕННИЦІ .....	16
2.1. Питання жіночого виховання та освіти.....	16
2.2. Характер англійського суспільства у романі «Гордість і упередження»..	22
2.3. Одяг персонажів .....	24
2.4. Манери денді і поняття дендизму як частини англійського побуту .....	27
ВИСНОВКИ .....	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	33

## ВСТУП

**Актуальність дослідження.** Творчість Дж. Остін маж тривалу історію досліджень, однак є багато питань, котрі часто випадали із об'єктів досліджень сучасних науковців, здійснювалися спорадичні спроби виявити роль і місце авторки у контексті історії англійської літератури, її вплив на подальший розвиток романного мислення. Однак міждисциплінарні дослідження сучасної гуманітаристики дозволяють поглянути на художній універсум романного мислення Дж. Остін по-новому, розкривши питання зображення тогочасних реалій англійського суспільства епохи Регентства через деталі, освіту, побут, одяг тощо. Такий підхід зараз продуктивний як в історичних дослідженнях, так і соціологічних і літературознавчих в тому числі.

Відповідаючи на зростаючий інтерес сучасних читачів до всього, що пов'язане з епохою Регентства, багато дослідників звертаються до соціокультурного аспекту аналізу текстів Д. Остен, саме у такому ключі, вважаємо, доцільно здійснювати і наше дослідження. У цих роботах пояснюються тонкощі етикету, традицій, і правил поведінки, які у її епоху. Базові концепти англійськості, які є основою творчості Джейн Остін, утворюють духовний та матеріальний світ героїв остинівської прози головно через побут і реалії епохи, на котрі спробуємо подивитися у роботі комплексно.

**Об'єкт** роботи – творчість Дж. Остін на тлі епохи, **предмет** – відтворення побуду тогочасної Англії у соціокультурному аспекті.

**Мета роботи** полягає у розкритті творчої своєрідності авторки та наповнення її романного світу побутовими реаліями. Поставлена мета передбачає вирішення таких **завдань**:

- Розглянути постать авторки в контексті епохи та стильових тенденцій цього часу;
- Розкрити соціокультурну значимість зображення побутових реалій у романах авторки;
- Виявити основні концепти англійськості;

- Проаналізувати поняття дендизму та одягу в соціокультурному вимірі художнього універсуму романів Дж. Остін;
- Проаналізувати під кутом теми романі «Гордість та упередження».

**Практична цінність.** Результати дослідження можуть бути використаними при вивченні категорій стилю, історії англійської (зарубіжної) літератури XIX століття злам романтичної і реалістичної традиції, постаті авторки на тлі епохи.

**Структура:** робота складається із вступу, двох структурованих розліоів, висновків та бібліографічного опису використаних джерел.

## РОЗДІЛ І. ЛІТЕРАТУРНИЙ ПОРТРЕТ ДЖЕЙН ОСТІН НА ТЛІ ЕПОХИ

### 1.1. Стильові аспекти творчості авторки як предтечі реалізму

Творчість Джейн Остен (1775-1817) посідає кінець XVIII – початок XIX ст., час панування в передромантичних і романтичних тенденцій. Роман «Гордість і упередження» побачив світ безпосередньо в період розквіту романтизму (написаний в 1797 р., опублікований в 1813 р.), проте в ньому переважають риси реалістичної, а чи не романтичної естетики. Романи Дж. Остен свідчать про безперервний розвиток реалістичної традиції, водночас не можна повністю відкидати впливу неї романтичної естетики. Творчість письменниці перебуває на перетині трьох традицій – просвітницької, романтичної та реалістичної.

Дж. Остен була спадкоємицею просвітницького реалізму. «Без Остен, – як зауважує В.В. Івашева, – немає англійського реалізму XIX століття» [7, с. 42]. Зазначимо, що реалізм у романі «Гордість та упередження» має особливий характер: це реалізм перехідного періоду, не просвітницький, але ще й критичний.

Ставлення Дж. Остен до романтизму загалом був захопленим. Вона не випробувала на собі вплив романтиків (У. Вордсворта, С. Колріджа, Дж. Байрона) і, ймовірно, взагалі залишилася байдужою до естетики романтизму, про що свідчить уривок з її листа до сестри Кассандри, в якому вона повідомляє: «Прочитала «Корсара», полагодила нижню спідницю і зараз Мені нема чого робити» (Остін).

Дж. Остен приймала романтичну естетику із суттєвими обмеженнями. А.А. Вельський зауважує, що творчість письменниці в основі своїй було «підкреслено антиромантично» [4, с. 5]. Говорити про вплив епохи романтизму на Дж. Остін можна лише у зв'язку з її інтересом до особистості людини, що мало певний вплив на концепцію «людської природи» у романістки. Однак, вона, на відміну від письменників романтичного напрямки, розглядає

особистість у тісному зв'язку із середовищем. Разом з тим героям Дж. Остен, як і героям Дж. Байрона, властивий дух бунтарства, романтичних поривів.

У романі «Гордість і упередження» можна відзначити низку романтичних чорт, хоча загалом твір носить підкреслено реалістичний характер. Дж. Остен пише тільки про те, що знає досконально, за своїми спостереженнями та досвіду, не з інших рук. Повсякденне життя простих людей, дрібниці провінційного існування— це незмінні сфери художнього відтворення дійсності, в яких їй, завдяки тонкому розуму та блискучій іронії вдалося досягти надзвичайної глибини. Війни та революції, замки, сині гори та сріблясті струмки не входили до кола її інтересів.

На гранично точне відтворення дійсності, прихильність до факту і, отже, «антиромантичну» спрямованість творчості Дж. Остен, і навіть на особливий реалізм роману «Гордість і упередження» в свого часу звернула увагу Шарлотта Бронте, яка, заперечуючи на похвали Дж. Г. Льюса і на його пораду наслідувати творчу манеру Дж. Остін, пише: «Здивуюся, чому Вам так подобається міс Остін? Що спонукало Вас сказати, що Ви хотіли б написати «Гордість і упередження» або «Тома Джонса». Ця особливість творчого методу Дж. Остін зазначена у роботах У. Аллена [18]. Я не бачила «Гордості та упередження» доти, доки не прочитала ці Ваші рядки, і потім я дістала книгу. І що я ж там знайшла? Точне, як на дагерротипі, зображення банального обличчя, ретельно відгороджений, добре доглянутий сад із рівними бордюрами та ніжними квітами; жодної яскравої, живої фізіономії, ні відкритих просторів, ні свіжого повітря, ні синіх гір, ні сріблястих струмків. Чи мені б сподобалося жити серед цих дам і джентльменів, у їх елегантних, але огорожених від життя будинках» [26].

У цьому листі Ш. Бронте порівнює Дж. Остін з представницею французького романтизму XIX ст. Жорж Санд, віддаючи їй рішучу перевагу і називаючи її «глибокою та мудрою» («sagacious and profound»), а Дж. Остін лише «спостережливою і недурною» («only shrewd and observant») (Bronte

[Електронний ресурс]). Така критична оцінка пояснюється лише тим, що творчі принципи самої Ш. Бронте мають інший характер.

Для Дж. Остін, на відміну Ш. Бронте, неприйнятно якесь відхилення від правди, чи то в інтерпретації теми, у зображенні пейзажів, у рішенні характерів чи описі почуттів. Дуже схематично, звичайно, цю суперечку можна було б визначити як дискусію між реалістами та романтиками, розуміючи під цими термінами не стільки літературні школи, скільки більш загальне сприйняття життя, особливості темпераменту та самовираження. Дж. Остін, як зауважує Н.М. Демурова, «була майстром особливої теми та оточення, манера її була стиснутою та лаконічною, – далеко не всім вдавалося побачити за цією специфікою теми та форми ширші узагальнення. Вишуканий раціоналізм і глибока, але стримана ліричність, - це своєрідне поєднання було далеким від пафосу романтиків» [5].

Незважаючи на заперечення майстерності та величі Дж. Остін як романістки, Ш. Бронте дуже точно вдається охарактеризувати художню манеру Дж. Остін – «витонченість та точність китайської мініатюри» – «there is a Chinese fidelity, a miniature delicacy in the painting» [26]. Переважання реалізму у Дж. Остін проявляється не в тому, що письменниця говорить про гірку правду життя, уникаючи романтизованих щасливих фіналів (навпаки, для всіх її романів характерний happy end), а в тому, що вона іронізує щодо щасливих вирішень конфліктів.

У творчості Дж. Остін слідувала головному естетичному принципу - об'єктивності. Авторський коментар у романі Дж. Остін практично відсутня (вона не оцінює героя, його вчинки), оповідання в основному тримає майстерно збудований діалог, в якому і розкриваються поведінка дійових осіб, їхня психологія, моральні боріння.

Об'єктивність Дж. Остін проявляється у тому, що письменниця уникає відкрито висловлювати своє ставлення до реалій сучасності, вона використовує у творах біографічні моменти, як, наприклад, Дж. Байрон. Незважаючи на те, що Дж. Остін розглядає поведінку більшості своїх персонажів у світлі етичних

оцінок, об'єктивно воно зумовлене більшою ступеня соціально-економічними причинами, що очевидно з тексту роману «Гордість та упередження». Створюючи образ героя, письменниця – і це дуже важливо – завжди пояснює, що зробило її героїв такими, якими вони є, – середовище, виховання (Дарсі), погані впливи, спадковість. Елізабет Беннет схожа на свого глузливого батька, а Лідія Беннет – копія своєї матері у молодості. Лише у другій половині ХІХ ст. Джордж Еліот вперше після Дж. Остін заговорить про спадковість та про її роль у духовному та соціальному розвитку особистості.

Конфлікти, із якими стикаються герої, зумовлені соціальним середовищем, її системою цінностей, забобонами, критеріями оцінки людини. Всі це говорить про переважання реалістичної естетики у Дж. Остін під час створення характерів, що детерміновані своїм соціально-економічним становищем.

Персонажі в романі Дж. Остін – типізований узагальнений образ свого часу; його мова, поведінка характерні для більшості жителів Англії. Деякі образи роману «Гордість і упередження» несуть у собі відбиток романтичних, виняткових героїв. Наприклад, Дарсі височить над натовпом, зарозумілий, загадковий, що зближує його з байронічним героєм.

Елізабет – особистість неординарна. Вона сама жартує над дурним суспільством, що її оточує, але не дозволяє сміятися з нього іншим. Відмови Елізабет Коллінзу та Дарсі від зроблених їй пропозицій, а головне те, яким чином дано ці відмови, видають в Елізабет дух бунтарства, небажання підкорятися волі інших людей та зовнішнім обставинам.

Дж. Остін використовує у романі реалістичний матеріал. «Гордість та упередження» – це соціально-побутовий роман (приклад «соціальної комедії» [1]). Автор показує переважання у суспільстві думок і почуттів, повністю підпорядкованих матеріальним міркувань. Перше, що характеризує чи не кожну людину, – сума річного доходу. Можна, наприклад, згадати появу Дарсі на балу: увага до нього всього суспільства викликана не так його зовнішністю, як звісткою про десять тисяч річного доходу. Письменниця показує, як

матеріальні та фінансові розрахунки переважають над особистісними якостями людей. Розглядаючи питання шлюбу, автор звертає увагу на співвідношення таких понять, як кохання та гроші.

Критика навколишньої дійсності у творчості Дж. Остін спрямована на пороки, властиві англійському суспільству кінця XVIII – початку XIX ст.: чванство, низькопоклонство, користолюбство, лицемірство. Коло її спостережень охоплює життя провінційного дворянства, дрібної буржуазії, військових, сільських священників. Як і просвітителі XVIII ст., письменниця надає великого значення вихованню у розвитку характерів своїх героїв.

Однак їх формування вона пов'язує не лише з розвитком уроджених властивостей людської природи, а й із соціальними факторами: матеріальною забезпеченістю, громадським середовищем, впливом літератури та мистецтва. Таким чином, Дж. Остін, яка засвоїла багато естетичних принципів просвітницького реалістичного роману, у своїй творчості просувалася до реалізму нового часу. Не випадково про неї говорять як про попередницю критичного реалізму у зв'язку з властивою особливістю «детермінувати долі людей відносинами власності» [4, с. 331].

Зв'язуючи творчість Дж. Остін із формуванням принципів критичного реалізму, слід пам'ятати, що її реалізм був багато в чому «камерним» [6, с. 18], вона обмежувалася зображенням одного соціального середовища – привілейованого суспільства англійської провінції. Однак у цьому зрізі суспільства письменниця відобразила багато соціальних і моральних пороків свого часу. «Блискуча плеяда» англійських романістів – Ч. Діккенс, У. Теккереї, сестри Бронте та Е. Гаскелл – надалі розширять коло зображуваної ними соціальної дійсності, виведуть на сторінках своїх творів різні верстви англійського суспільства, торкнуться більш серйозних соціально-економічних і політичних проблем, які не стали предметом зображення у романах їх попередниці Дж. Остін.

З ім'ям Дж. Остін (особливо якщо на увазі її останні романи – Менсфілд-Парк (1811-1813), Емма (1814-1815), «Докази розуму (1815-1816)») пов'язують



також розвиток психологічної прози ХХ ст. [Див. 29; 2], тому що романам письменниці властивий глибокий психологізм і розроблені нею ж прийоми непрямой характеристики дійсності: «подвійний» діалог, «точка зору оповідача», невласне пряма мова, - всі ці художні відкриття романістки згодом удосконалювалися і використовувалися Ч. Діккенсом, У. Теккересом, Дж. Еліот, Д. Мередітом, Г. Джеймсом, Дж. Голсуорсі, М. Прустом та іншими письменниками Нового часу.

Творчість Дж. Остін свідчить про безперервний розвиток англійської реалізму, про те, що в епоху розквіту романтизму англійська реалістична традиція не переривалася. Її творчість стала, крім того, наочним прикладом плідного синтезу романтичної та реалістичної естетики, що виявився в інтересі письменниці до індивідуальної в людині (від романтизму) та до сучасності (від реалізму).

## 1.2. Соціокультурний контекст романів Джейн Остін

Як можна помітити, життя жінок ХІХ століття було аж ніяк не таке легке і безтурботна, як можна судити з картин салонних художників. Тим не менш, вони не опускали рук і продовжували боротися за свої права – ті права, які доступні сучасним представницям прекрасної статі.

Епоха Регенства, період історії Англії з 1811 по 1820 рр., протягом якого принц-регент правив державою через недієздатність свого батька Георга ІІІ. Але далеко не у більшості ця епоха асоціюється з цим правителем. Все набагато цікавіше: епоха Регенства ототожнюють з головними персонажами роману Джейн Остін «Гордість та упередження».

Якщо з політичного погляду час життя Остін посідає правління двох різних монархів, то у соціальному житті Великобританії на той час спостерігалася відносна однорідність і послідовність у тому, що стосувалося зміни умов життя простого обивателя. Більшість змін було наслідком двох процесів: по-перше, на них сильно вплинула промислова революція, що відбулася у попередньому столітті. Вона створила умови для появи та

оформлення відразу кількох нових класів, серед яких особливу силу мала буржуазія, а також ті, хто отримав назву джентрі, – землевласники середнього достатку. Серед останніх особливо виділялися псевдо-джентрі – ті, хто земельних володінь не мав, проте міг бути віднесений не до найбідніших, а до середніх класів населення згідно з рівнем їх доходів [31, р. 53].

Значний вплив життя всередині країни справила зовнішньополітична ситуація, передусім, Революція мови у Франції та пов'язані з нею наполеонівські війни, і навіть війни колоній за незалежність. Всі ці події та процеси призвели до деякого послаблення низки соціальних ритуалів. Вони все ще залишалися значущими, проте за їх дотриманням все ж таки не стежили настільки суворо, як це було прийнято раніше. Неписаний поведінковий кодекс, який тим більше впливав на життя, що більш високе становище у суспільстві займала людина, і що вищим походженням володів, по порівняно з попереднім століттям значно пом'якшився [30, р. 4].

Джейн Остін, англійська романістка, одна з небагатьох, хто спробував розмити межі несправедливості, показати якими можуть бути дівчата, точніше, якими їм слід бути на прикладі головних героїнь своїх романів. У своїх роботах вона завжди зверталася до тем, які і справді хвилювали її та її сучасниць.

Для багатьох Джейн Остін – це не просто англійська письменниця для дам, а автор, який поєднав у своїх роботах різні стилістичні пласти. Так, у її роботах можна помітити як сентиментальні настрої, характерні для попередньої епохи вісімнадцятого століття, так і реалізм, який з'явився в дев'ятнадцятому столітті. Свої романи вона насичувала м'якою іронією та пародією на суспільні канони. Завдяки чому, письменниця прала жорсткі рамки, нав'язані суспільством. Вона писала про речі, події, свідком яких вона ставала щодня. Сама Джейн вважала: «Людина, будь то джентльмен або леді, яка не отримує задоволення від гарного роману, повинна бути безнадійно дурна» [18].

У своєму творі Остін хотіла показати не лише взаємини чоловіка та жінки, а й створити точну картину англійської товариства. Це суспільство, в якому Остін росла і яке вона могла спостерігати протягом усього свого життя.

Більше того, Остін представила свою власну думку про конкретні класи та загальні соціальні розбіжності в Англії. Вона спробувала висловити те, як люди XVIII і XIX століть сприймали соціальні розбіжності та можливість усунення класового кордону. Що є ще однією характерною рисою творчості письменниці.

Безумовно, слід зазначити, одним із найвідоміших романів Джейн Остін «Гордість та упередження». Автор почала працювати над ним, будучи 21-річною дівчиною. Здавалося б, про що може нам розповісти така молода особа. Як відомо, видавці не одразу прийняли перше дітище Джейн Остін: тільки після публікації її твору «Розум і почуття», в 1811 році вона опублікувала свій перший роман, піддавши його ретельної переробки.

Отже, у романі «Гордість і упередження» читач знайомиться з типовою родиною Беннетів, які проживають у маєтку Лонгборн, розташованому неподалік містечка Мерітона, графство Хортфордшир. сім'я Беннетів не маленька: містер Беннет, місіс Беннет та їхніх п'ятеро дочок – Джейн, Елізабет, Мері, Лідія, Кетрін. Усі вони по-своєму відрізняються одна від одної. Розглядаючи кожного члена цієї сім'ї, ми можемо побачити зовсім різних представників суспільства на Англії XIX століття.

Мабуть, зупинимося лише на трьох сестрах: Джейн, Лідії та Елізабет. Отже, Старша дочка Джейн – перша красуня маєтку. Добра, чуйна, трохи наївна та довірлива. Непідробна простота характеру, розум і мудрість Джейн можуть підкорити будь-кого, хто з нею спілкувався хоч раз. У людях бачить усе лише добре. На балах вона була скромна, небалакуча і не виявляла сильних емоцій на відміну своїх молодших сестер.

Молодша дочка Беннетів, «росла, непогана собою 15-річна дівчина, була улюбленицею матері». Найкраща подруга Кітті. Своєвільна, навіжена, розпещена дівчина. Думає лише про чоловіків. Власниця імпульсивного характеру. Мати ж не бачить жодних проблем у легковажній поведінці Лідії і лише заохочує її. Звернемося до Елізабет – головної героїні роману, унікального персонажа. Ще на самому початку вона здається нам простою дівчиною, яка

любить читати. Але потім поступово вона відкривається нам через свої взаємини із сім'єю, сестрами та друзями, з людьми, яких вона недолюблює та яких навпаки любить. Кожне її слово, кожен вчинок доводить читачеві, що вона незвичайна. Автор не сильно багатослівний в описі Елізабет, тільки за допомогою деяких фраз від інших персонажів у нас складається свого роду портрет дівчини: «...В особі її немає жодної правильної риси... воно здається надзвичайно одухотвореним завдяки чудовому виразу темних очей» [18]. Також при описі Елізабет, Джейн Остін багаторазово вживає слова «сміх» і «сміятися», але при цьому у головної героїні немає ні краплі легковажності. Скоріше щось абсолютно протилежне, вміння аналізувати і робити висновки, спостерігаючи за навколишнім суспільством, вміння підтримати розмову та відстояти свою точку зору. Краще, ніж слова інших персонажів, Елізабет описують її вчинки. Наприклад, те, як вона вирушила до сестри, коли та захворіла, вона йшла пішки по багнюці, не думаючи про зовнішній вигляд або що подумають про її прихід навколишні. Вона просто робила те, що вважала за правильне. Або взяти ті випадки, коли вона відмовилася від пропозиції Коллінза вийти за нього, а потім і від пропозиції Дарсі. Адже вона сама небагата, і після смерті батька їх можуть позбавити вдома, будь-яка інша на її місці негайно погодилася. За цими вчинками, можна зробити висновок, що для обранця Елізабет мало бути багатим і заможним, набагато важливішим бути гідною людиною. Розмірковуючи про Елізабет, сміливу, розумну, з почуттям власної гідності дівчині, можна сміливо сказати, що вона демонструє навколишньому світу, якою має бути дівчина.

Слід зазначити, що всі сюжетні лінії твору переплетені довкола двох головних героїв Елізабет Беннет та Дарсі. Спочатку у них склалася одна про одну помилкова думка. І протягом усього роману, кожен з нас може зловити себе на думці, що сама назва «Гордість і упередження» - це невіддільні частини головних героїв. Дарсі втілює «гордість», а Елізабет – «упередження» проти нього, зарозумілого, загадкового багатія.

Створюючи образ героїв свого роману, письменниця намагається показати, що зробило її героїв такими, якими вони є, – середовище, виховання, як у випадку з Дарсі, або ж поганий вплив, спадковість. Елізабет Беннет схожа на свого глузливого батька, а Лідія Беннет – копія своєї матері у молодості. Таким чином, хочеться сказати, що світ роману Джейн Остін – це світ звичайних чоловіків і жінок зі своїми цілями, поглядами та переконаннями. Цей світ сповнений як егоїстичних дам, які засуджують усіх з високою, так і сміливих дівчат, які не зраджують своїх принципів та переконань. Конфлікти, з якими стикаються герої, зумовлені соціальним середовищем, його системою цінностей, забобонами, критеріями оцінки людини. Безперечно, цей світ не ідеальний. Тут панують прийняті канони, трапляються помилки, породжені неправильним вихованням, поганим впливом суспільства. Але, так чи інакше, це дивовижний світ, сповнений різних перемог, моментів щирого щастя та кохання. Письменниця демонструє світ своїх героїв в іронічній манері. Вона не нав'язує читачеві своїх оцінок, але при цьому нам неважко здогадатися про її думку.

Часто у романах трапляються побутові деталі, пов'язані із концептом «home». Це, перш за все, мотив втрати та набуття головною героїнею рідного дому. Концепти англійськості передаються нею і в незакінчених романах. Так, у «Вотсонах» провідний концепт роману «humor». У розділах, де з'являється сімейство Паркерів, переважає атмосфера веселої метушні та м'якого гумору. З моменту появи містера Паркера та його дружини біля будинку містера Хейвуда починається ланцюжок усіляких нісенітниць, невідповідностей, смішний плутанини. До комедії положень додається легка авторська іронія, де концепт «humor» органічно переплітається з концептом «home».

Смислове наповнення концепту «home» також представлено подробицями повсякденного життя, детальним зображенням побуту. Наприклад, екіпаж, яким користувалася сім'я багато говорив про соціальне становище його власника. Сім'я Емми дуже стиснута в засобах і може дозволити собі лише двоколку (a cart). Їхні ж багаті сусіди та покровителі,

Едвардси, мають свою карету (coach). Місцевий тяганина і аматор швидкої їзди, молодий аристократ Том Масгрейв хизується легким двоколісним екіпажем, в який впрягають двох коней (curricle). Не менш яскравою деталлю повсякденного побуту, за якою можна судити про статус сім'ї, є час обідів та вечерь. Вотсони обідають о третій годині дня, а Том Масгрейв – не раніше восьмої години вечора.

## РОЗДІЛ II. РЕАЛІЇ ЕПОХИ МЕЖІ XVIII-XIX В РОМАНАХ ПИСЬМЕННИЦІ

### 2.1. Питання жіночого виховання та освіти

Романи Дж. Остін, зокрема «Емма» розкривають реалії тогочасного суспільства часто через гострі суспільно-культурні проблеми, і однією з них є проблема виховання, гендеру, освіти, ролі і місця жінки в суспільстві. Авторка опиралася на уже складену традицію. Бестселером того часу була книга «Новорічний подарунок для леді, або Настанова дочки» (1688, Лондон) маркіза Галіфакса, яка була повторно перевидана наприкінці XVIII ст. Книга «Про виховання дівчат» (1687) Франсуа Фенелона також кілька разів перевидавалася в Англії та переживала нову хвилю інтересу за часів Дж. Остін. Обидві книги говорять про те, що жіноча освіта має сприяти тому, щоб виховувати такі моральні якості жінки, як стриманість. Оскільки основне поле самореалізації жінки – це сім'я, то жінку треба виховати соціально корисною для сім'ї, а також для свого класу.

Подібні керівництва та книжки порад поширювалися й у другій половині століття, оскільки напрямок жіночої освіти була нерозривно пов'язане з тими, що прискорюються соціальними змінами, з національною та імперською долею англійського народу. «Навчання молодим дівчатам» (1766) пресвітеріанського священника Джеймса Фордайса було перевидано на початку XIX ст. Він закликав до вихваляння жіночності, яка послужить поштовхом до моральної реформи та національного переваги, тому що в цей час Англія тільки завершила семирічну війну з Франції. «Батьківське повчання дочкам» (1774) Джона Грегорі разом із проповідями Фордайса також зайняло почесне місце у ряді повчальної літератури для молоденьких дівчат. Але безпосередньою моделлю, на яку орієнтувалася Остін, були романи Фанні Берні «Евеліна» (1778), «Сесилія» (1782) та «Камілла» (1796). А саме остаточна назва роману «Гордість та упередження» (в оригіналі «Pride and prejudice») загальновідомо є цитатою із

роману «Сесилія». Ці роботи розставляли акцент на моральній, етичній та соціальній складовій жіночої освіти, паралельно в них наголошувалося на важливості жіночої освіти, ролі у підтримці існуючого економічного, соціального, культурного та політичного порядку, того порядку, що структурує світ англійського дворянського суспільства, зображеного у романах Дж. Остін. На думку сучасників письменниці, цей порядок було встановлено революцією 1688 р. і зміцнювався протягом усього XVIII ст. під впливом радикальної економічної трансформації, появи нових соціальних класів, імперської кризи та глобальної війни.

Погляд на жіночу освіту найбільш яскраво виражений у найвідомішому романі Дж. Остін «Гордість та упередження» (1791) у діалозі героїв. Містер Бінглі дивується, як у всіх молодих леді вистачає терпіння, щоб стати освіченими: «Всі вони малюють краєвиди, розфарбовують екрани та в'яжуть гаманці. Я не знаю, мабуть, жодної дівчини, яка не вміла б цього робити. І мені, мабуть, не доводилося чути, щоб про молоду леді не сказали, наскільки вона чудово освічена» [10, с. 419]. На що містер Дарсі іронічно зауважує, що «на жаль, ... освіченою називають будь-яку панночку, яка заслуговує на це тим, що в'яже гаманці або розфарбовує екрани. Але я, наприклад, не міг би похвалитися, що серед знайомих мені жінок набереться понад п'ять-шість освічених по-справжньому» [10, с. 419]. На думку Керолайн Бінглі, «по-справжньому освіченим може вважатися лише той, хто стоїть вщент вище за всіх оточуючих. Жінка, яка заслуговує на цю назву, повинна бути добре навчена музиці, співу, живопису, танцям та іноземним мовам... мати якоюсь особливу своєрідність зовнішності, манер, ходи, інтонації та мови» [10, с. 420]. На що Дарсі додає ще й «розвинений широким читанням розум» [10, с. 420]. У цьому розмові відбилися загальноприйняті тоді уявлення про жіночому освіті.

На рубежі XVIII-XIX ст. в Англії був централізованого державного освіти. Існували місцеві благодійні чи церковні школи, але вони були для дітей представників нижчих класів. Іншим прикладом освіти, що найбільш підходить для дітей джентрі, було учнівство. Діти джентльменів могли вчитися вдома



своїми ж батьками, особливо у зовсім юному віці (як діти містера Морланда у «Нортенгерському абатстві»), або наймалася гувернантка (міс Тейлор у «Емме», міс Лі «Менсфілд-парк»), або вчителі; також можливим було навчання у приватному пансіоні чи проживання з учителем (як Едвард Феррас жив у містера Пратса у творі «Чуття та чуттєвість»). Батько письменниці Джордж Остін сам брав на пансіон у свій будинок учнів, звісно, хлопчиків. Він здобув освіту в оксфордському коледжі Святого Іоанна і мав ступінь магістра богослов'я. Якись основи можна було придбати у «граматичних школах», включаючи латинська та грецька мови, але для дівчаток доступ до цих шкіл був закритий. Оскільки вся діяльність жінки на той час обмежувалася будинком і господарством, то ніхто не висловлювався за те, щоб надати жінці таку ж класичну освіту, як чоловікові. Практично жіноча освіта була обмежена читанням, листом та всілякими, як тоді говорили, «досконаlostями». Основне увага приділялася танцям, співу, грі на різних музичних інструментах та рукоділля. Тим не менш, багатьох навчали іноземними мовами – французькою або італійською. Арифметика була потрібна, щоб успішно вести домашнє господарство і, звичайно, підраховувати програші в карти. Дівчаток іноді посиляли в пансіон чи школи напівблагодійного типу.

Перші пансіони для дівчаток з'явилися ще на початку XVII ст. на околицях Лондона й у 1780-ті гг. були дуже поширені в Англії. Умови проживання там були плачевними здебільшого, та й рівень освіти залишав бажати кращого. Хоча у ці пансіони посиляли своїх дітей багаті та обізнані люди. У 1782 р. сама Дж. Остін була відправлена зі своєю сестрою Кассандрою в пансіон їхньої родички місис Коулі в Оксфорді у віці семи років. Але їхнє перебування там виявилось дуже нетривалим, 1783 р. після спалахи епідемії лихоманки у Саутгемптоні, куди переїхав пансіон, дівчаток забрали додому. у романі «Емма» Дж. Остін описує пансіон місис Годдард: «Місис Годдард містила школу... старомодну школу-пансіон, де за помірну плату можна здобути помірні знання, куди можна відправити з рук геть юну дівчину

понабратися який-небудь освіченості, не побоюючись, що вона повернеться додому джерелом вченості» [24, с. 22].

Через рік, 1784 р., дівчаток відправили в інший пансіон до місіс Ля Турнель у Редінгу. Як зазначає в біографії письменниці К. Томалін, «цей пансіон, схоже, був безневинним, хоч і безладним. Учні спали по шість чоловік у кімнаті, їх вчили правопису, шиття та французької мови. Звичайно, їм викладали та танці – обов'язковий предмет для кожної дівчата, можливо, і гри на фортепіано» [16, с. 71]. Річна вартість навчання в даному пансіоні становила 35 фунтів.

Наприкінці 1786 р., мабуть, порахувавши надмірну плату за настільки обмежену освіту, дівчаток забрали назад додому. У результаті їхній батько Джордж Остін сам зайнявся освітою своїх дочок. На цьому закінчилася нетривала шкільна освіта письменниці. Сім'ї, які мали достатньо великий дохід, наймали гувернанток та вчителів, що приходять. Так, леді Кетрін де Бер («Гордість і упередження») дивується, як у Елізабет не було гувернантки: «Не було гувернантки? Просто немислимо! П'ять дочок було виховано без гувернантки! Ніколи не чула нічого подібного! [10, с. 451]. Один із провідних дослідників середини ХХ ст. соціальної історії Англії Дж. Тревельян зауважує, що «сільські джентрі дедалі більше підпадали під вплив міського життя, питанням соціальної гордості стало правило, згідно з яким молоді дівчата повинні були займатися в класній кімнаті з гувернанткою, а звідти переходити у вітальню, якнайменше часу приділяючи домашню роботу. Леді в романах Дж. Остін – представниці дрібних джентрі і найвищої буржуазії – нічим не займалися, а лише читали вірші, розповідали місцеві плітки і намагалися звернути на себе увагу джентльменів» [12, с. 494]. З листів самої Дж. Остін ми дізнаємося, що вона також багато часу присвятила музичним заняттям та якийсь час навіть «брала уроки у Дж. У. Чарда, який грав на органі у Вінчестерському соборі та їхав 14 миль з Вінчестера, щоб побачити її» [20, р. 98]. «Я рада почути добрі вести від містера Чарда, – писала Дж. Остін з Роулінга Кассандре в 1798 р. – Я переживаю, як моя довга відсутність не стало

причиною його хвороби. Я займаюсь щодня так довго, як можу – це все лише заради нього». Її заняття музикою в у будь-якому випадку давали їй їжу для романів та допомагали виробляти музичний смак, який мав велике значення. Адже важливо було мати не тільки навички, але й умінням цінувати та висловлювати своє судження у тій чи іншій галузі мистецтва.

У своїх романах міс Остін часто наголошує на цих проблемах. Так, у романі «Гордість та упередження» Мері Беннет виконує концерти без смаку, а Фанні Прайс у «Менсфілд-парку» наділена смаком, хоча вона лише слухає музику.

Для жінки було відкрито мало можливостей, і всі вони концентрувалися в освітній сфері. Наприклад, робота гувернанткою або вчителькою для дівчаток або дітей молодшого віку. Хлопчиків у свідомому віці вчителям жіночої статі зазвичай не довіряли. Ця робота не мала великої поваги і часто не дуже добре оплачувалася, а тим часом робота з дітьми була і залишається досить тяжкою. Дж. Остін у своєму листі від 30 квітня 1811 р. пише про гувернантку, найняту її братом Едвардом: «Бідоласна, я уявляю, як їй важко! Мені її щиро шкода, хоч вони та мої племінники» [20]. Звичайно, стати гувернанткою або учителем, що приходить, могла не кожна дівчина, а лише та, яка здобула відповідну освіту. Найчастіше така кар'єра була долею дівчат, яких брали під опіку більш багаті родичі або друзі сім'ї, які могли дозволити собі дати дитині освіту, але не могли забезпечити приданим. Так, у романі «Менсфілд-парк» сер Томас довго розмірковував над тим, чи варто брати на виховання племінницю: «Це справа серйозна, дівчинка гідним, чином вихована, має бути і відповідним чином забезпечена, інакше, забравши її з сім'ї ми зробимо не добро, а зло. Вона буде належним чином вихована, введена у світ, але, не маючи посагу, навряд чи зможе розраховувати на вдалий шлюб, її місце у світлі не буде відповідати її матеріального стану, їй доведеться думати про долю гувернантки або вчителя, що приходить». Інший епізод зустрічається у незакінченому творі Уотсони в діалозі двох сестер. Одна з них (Емма) з ранніх років виховувалась у сім'ї свого дядька, але після його смерті його вдова повторно вийшла заміж і нічого не

залишила племінниці, тож дівчинці довелося повертатися під рідну кров багато років потому. Емма засуджує свою сестру Пенелопу за наполегливість, яку виявляє у влаштуванні свого особистого щастя: «Як можна, забувши все на світі, думати про одне тільки заміжжя і переслідувати чоловіка тільки заради цього? Не можу цього збагнути. Бідність, без сумніву, велике зло, але для жінки, яка тонко відчуває і освіченою, все ж таки не найгірше. Я швидше погоджуся бути шкільною вчителькою – а вже гірше нікуди, – ніж вийти за людину, до якої не маю жодних почуттів» [15, с. 68].

На що її старша сестра Джейн вагомо відповідає: «А по-моєму, як би воно там не вийшло, все краще, ніж бути вчителькою... Бачиш, Еммо, я ходила у школу і добре розумію, що це таке; ти ж знаєш про шкільне життя тільки з чуток» [15, с. 68]. У цьому діалозі позначилося як ставлення сучасниць Дж. Остін до професії вчителя, а й існуючий серед англійського джентрі прагматичний підхід до укладання шлюбу. З цього діалогу не слід робити висновок про те, що сама письменниця негативно відноситься до викладацької діяльності жінок. Відомо, що її пов'язували дуже теплі дружні стосунки з гувернанткою її племінників (дітей Едварда Остіна, згодом Найта) – міс Шарп. Міс Шарп була тією жінкою, що сама заробляла собі на життя, згодом вона навіть відкрила свою школу для дівчаток у Евертон.

В «Емі», на відміну від нормативних освітніх текстів та книг для дітей, читач співпереживає не лише суспільству, якому настільки виразно видно проблеми з освітою їхніх дочок, а також і окремій жінці, чия доля – стати найманим педагогом.

В «Емі» відзначено ледь помітну зміну в класовій приналежності англійської наставниці початку ХІХ ст. одного ідеалу роботи гувернантки як компаньйона та друга благородного сімейства, як у випадку місис Вестон, – нагувернантку іншого типу, яка переслідує корисливі комерційні цілі та все частіше зустрічається в сім'ях буржуазії, що росте, як у випадку Джейн Ферфакс. «Шістнадцять років прожила міс Тейлор (заміжня місис Вестон) у

будинку містера Вудхауса, більше іншому, ніж гувернанткою, люблячи обох дочок, але особливо Емму.

## **2.2. Характер англійського суспільства у романі «Гордість і упередження»**

Найвідоміший роман Джейн Остін «Гордість та упередження», видавець відкинув, визнавши його нудним і незначним. Сучасники Остін, навіть найприхильніші, були не надто високої думки про її твори і щиро здивувалися б, якби дізналися, що ці твори будуть читати і через століття. Діккенс навіть не здогадувався про існування Джейн Остін. Шарлотта Бронте висловила про неї вельми принизливо: «Точне відтворення звичайних осіб. Жодного яскравого образу. Можливо, вона розумна, реалістична... але великої її ніяк не назвеш». Теккерей згадує про Джейн Остін лише мимохідь.

Дії роману «Гордість та упередження» розгортаються в типовій англійській провінції, в маленькому містечку Мерітон, що в графстві Хартфордшир. Уже на першій сторінці, яка служить увертюрою до роману, стає зрозуміло, наскільки чітко Остін розуміла ті сили, які управляли сучасним їй суспільством. Як би вони не маскувалися, і як би часом не наряджалися в красивий одяг, в основі всіх сподівань та інтересів суспільства, до якого належать персонажі її книги, лежать майнові інтереси, тобто, в кінцевому підсумку, вигода та гроші.

У місті панує обстановка загального божевілля на ґрунті заміжжя. Усі життєві сили практично всіх героїнь роману спрямовані на здійснення благополучного заміжжя. Шлюб сприймається як вдала угода і не більше того.

Найдостойнішою подією, де можна було продемонструвати всі жіночі достоїнства і насолодитися повною мірою чоловічим товариством, був бал. На балах кожен мав можливість не тільки продемонструвати вміння зі смаком одягатися і красиво рухатися, а й уміння вести світську бесіду, в якій часто виявлялися інтелектуальні здібності персонажів. Зрозуміло, не всі люди були природженими ораторами, для того щоб легко і невимушено вести світську розмову, і більшість розмов носили безглуздий характер. Головний характер

цієї розмови полягав у тому, щоб не зачепитися за жодну глибоку або оригінальну думку, не висловити ні в чому свого власного переконання; щоб все було гладко, не стосувалося ні життя, ні уряду, ні наук; одним словом, щоб розмова не була нікому особливо цікавою і була усім зрозумілою.

Основними побутовими реаліями тут є сім'я, дім, родинне щастя і повсякденне життя. Так, доля Шарлотти Лукас трагічна щодо особистого душевного щастя. Вона, дочка сера і леді Лукас, які мали щастя першими познайомитися з містером Бінглі і тим викликали спочатку пекучу задрість місіс Беннет. Але тепер, коли Бінглі явно волів Джейн, щаслива місіс Беннет відноситься до Шарлотт з добродушним співчуттям. Втім, якщо Шарлотта і розчарована, то вона це зовсім не показує своєю поведінкою чи емоціями.

Про Шарлотту, Остін пише так: «a sensible, intelligent young women» [13, 20]. Слово «sensible» передбачає дуже широкий спектр чутливості, починаючи з зору, слуху, нюху, дотику і смаку (що нам не дуже підходить), включаючи емоційність, душевну чуйність, здатність до співчуття, такт, моральну і етичну чуйність, совісність, але також і ясність думок, розум, розсудливість, наявність здорового глузду.

Шарлотта порушила свої принципи і свою цілісність та закопала свої таланти, давши згоду вийти заміж за пана Коллінза, марнославного, обмеженого, і пихатого дурня. Сюжетним центром роману стає провінційне сімейство. Батько сімейства, містер Беннет, - цілком благородної крові, флегматичний схильний до критичного сприйняття навколишнього життя і самого себе; з особливою іронією ставиться він до своєї дружини, місіс Беннет.

Сім'ю Беннет не можна назвати досить забезпеченою, але й бідуючим на даний момент їхнє положення вважати не можна (наприклад, на відміну від сімейства Лукас), але є одна умова, яку затьмарює їхнє існування. Згідно англійськими законами про майорате, після кончини містера Беннета, що не має спадкоємців чоловічої статі, має увійти у володіння їх маєтком Лонгборн його племінник містер Коллінз, внаслідок чого місіс Беннет з дочками можуть опинитися без даху над головою.

У подружжя Беннет п'ятеро дочок, і тому прагнення матері видати їх заміж скоріше цілком зрозуміло і виправдано. Старші дочки, Джейн і Елізабет, стають центральними героїнями роману, яких мати хоче скоріше видати заміж, так як в суспільстві того часу царювала атмосфера загального божевілля, спровокована бажанням вийти заміж.

Отже, англійськість тут передається через родинні традиції, культуру та повсякденний побутовий уклад життя типової провінційної англійської родини.

### 2.3. Одяг персонажів

У період історії Регентства «розповісти» щось суспільству за допомогою одягу стало набагато простіше завдяки тому, що жінкам різних станів за часів Остін стали доступні речі, про які раніше навіть не чули. Відбулося це в результаті розвитку промисловості, яка сприяла відкриттю нових та розширенню асортименту вже існуючих магазинів та лавок. Не дивно, що у Британії епохи Регентства одяг став одним з найбільш популярних і проданих товарів серед різних верств населення, зокрема – серед представниць середнього стану, про які писала Джейн Остін.

У її романах складно зустріти докладні та розлогі описи нарядів та туалетів. Однак про речі з гардеробу того чи іншого жіночого персонажа все ж таки йдеться досить часто, і те, як та чи інша жінка ставиться до своєї сукні, що носить, як вибирає одяг у лавці або у своїй вбиральні, скільки уваги приділяє одягу та зовнішньому вигляду інших людей, може дуже багато розповісти про її характер, психологічні особливості особистості, а також соціальне становище.

Спочатку розглянемо приклади епізодів, у яких увага оповідача і персонажів (і, відповідно, читача) зосереджено на одязі. Так, у «Гордості та упередженні» Лідія Беннет не може пригостити сестер на заїжджому дворі, оскільки витратила всі гроші на капелюшок, який усі (включаючи його саму) визнали потворним: «Там були ще два чи три капелюшки куди гірші, ніж цей. Треба тільки прикупити яскравого атласу, щоб її заново обробити, – тоді, мені здається, вона виглядатиме не так погано» [13, с. 683] Вочевидь, що покупка

непросто марна, а й обтяжлива. По-перше, тому що дівчина витратила на неї всі гроші, які могла б використати на те, щоб замовити їжу для сестер, що втомилися за час дороги. По-друге, тому що їй доведеться нести додаткові витрати, витратити час та зусилля на переробку речі.

У цьому випадку капелюшок можна розглядати як метафору її майбутньої втечі з Вікхемом: капелюшок дівчині не потрібний, проте сам факт купівлі та володіння новою річчю приносить їй задоволення, і їй не надто важливо, на що саме витрачені гроші, важливий процес і факт володіння новою річчю. У випадку відносин з Вікхемом її займає новизна ситуації, а також можливість виявитися заміжною дамою раніше, ніж решта, старші, сестри. При цьому, як капелюшок доведеться переробити, щоб він став корисною річчю, так і її відносини з Вікхемом доводиться «ретушувати» і підправляти для очей суспільства спочатку її батькові і дядькові, а потім – містеру Дарсі, який вручає Вікхему значну суму з власних грошей за те, щоб він офіційно одружився з Лідією. Подібне захоплення по відношенню до речей (і теж – до капелюшок) виявляє Ізабелла Торп в «Аббатстві Нортенгер». Вона повідомляє Кетрін, що «...помітила на вітрині саму миленький капелюшок, який тільки можна собі уявити, – на зразок вашого, але не з зеленими стрічками, а з червоними. Мені смертельно захотілося її купити! [21, с. 87]. І відразу ж капелюшок стає причиною (вірніше, приводом) для того, щоб пройти за двома джентльменами, які, на думку Ізабелли, зацікавилися нею (дівчиною). Як тільки ці двоє залишили зал, де відбулася зустріч подруг, Ізабелла одразу ж згадала про капелюшок (хоча до цього йшлося про улюблені нею готичні романи) і виповнилася рішучості показати її Кетрін. На зауваження останньої про те, що варто почекати кілька хвилин, щоб не зустрітися з настирливими молодими людьми, Ізабелла відповідає: «Вони не варті того, щоб я до них підлагоджувалась! Не вважаю за потрібне приділяти чоловікам багато уваги. Цим їх можна лише зіпсувати» [21, с. 93].

Ми знову маємо справу з ситуацією, коли покупка дівчині не потрібна – найімовірніше, що вона не відбудеться. Однак капелюшок використовується як



привід для того, щоб піти за тими, хто нібито звернув на її увагу (насправді – за тими, хто зацікавив її саму), і зробити це якнайшвидше. Важливий факт володіння (чи капелюшком, чи шанувальником), а не їх якість. Примітно, що в обох випадках як предмет гардеробу, на якому зосереджена увага, Остін вибирає саме капелюшок. Якщо звернутись до значень символів у літературних текстах, стане ясно, цей предмет гардероба навряд чи був введений у розповідь випадково. Правомірно припускати, що капелюшок, непотрібний і марний, що вимагає переробки, – метафора порожнечі, що панує в головах обох дівчат, адже капелюх (і будь-який головний убір) найчастіше асоціюється з розумовим процесом, інтелектуальною діяльністю. Таким чином, непотрібний головний убір, за яким, тим не менш, «полюють», – знак того, що дівчата зовсім не стурбовані роздумами та роздумами. Їм набагато важливіше здаватися, ніж бути, – здаватися модною, здаватися такою, що думає і т.д. Цікаво, що образкапелюшки як досить значущого предмета з'являється вже в ранній творчості Остін: так, у романі «Прекрасна Кассандра» досить насичена подіями, хоч і коротка, розповідь починається саме з того, що головна героїня закохується в капелюшок [ост прекрасна10, с. 63]. Це штовхає її на крадіжку (у крамниці власної матері) та втечу.

Не чуже надмірне захоплення одягом і для Кетрін («Аббатство Нортенгер»), проте вона, на відміну від Ізабелли, щиро хоче вибрати відповідне вбрання для того, щоб залучити на балу Генрі Тілні: «Головною її турботою став тепер вибір сукні та зачіски для майбутнього балу. На жаль, у цьому вона не заслуговувала на виправдання. Одяг – це суєта суєт, і надмірна до неї увага нерідко справляє зворотну дію. Кетрін могла міцно засвоїти цю істину [...]. І все ж, лежачи в ліжку в середу вночі, вона не засинала цілих десять хвилин, не знаючи, якій сукні віддати перевагу – вишитій або в цятку, – і лише нестача часу завадила їй замовити для балу нове вбрання» [21, с. 124]. Одяг для Кетрін в даному випадку – не привід для того, щоб виправдати власний інтерес до когось, і не каприз. Вона вже переходить у розряд вкрай необхідних речей, оскільки без ретельно продуманого вбрання дівчина не зможе почуватися

комфортно. Тут вбрання стає соціальною характеристикою, і переживання героїні щодо його рівнозначні переживанням про місце у суспільстві.

Такий нав'язливий роздум про те, що одягнути, і як вона виглядатиме, – в принципі, типове явище для жінки, і молодої, і не дуже. І хоча з погляду автора «виправдати її за це неможливо», неможливо і суворо засуджувати, оскільки одяг з історичних та культурних причин давно став частиною своєрідного змагання, яке постійно відбувається між жінками [25, р. 352]. По суті, у випадку Кетрін коректно обраний для балу одяг може стати однією з найважливіших речей у житті – саме на балу часто знайомилися з майбутніми чоловіками. А, як відомо, за часів Остін вдале заміжжя все ще було одним із найдоступніших і найвірніших способів для жінки забезпечити собі гідне існування.

У багатьох своїх творах Остін порівнює ті жіночі персонажі, які дуже активно цікавитися одягом, з тими, хто надає йому мало значення. Так, у «Доводах розуму» оповідач характеризує дівчат Мазгроув так: «Плаття їх було вище похвал, обличчя миловидні...». При цьому вони «...метою життя вважали, щоб бути світськими, щасливими та веселими».. І одразу за контрастом з ними наводиться характеристика головної героїні, Енн, яка «...шанувала їх найщасливішими істотами у своєму оточенні; однак [...] не віддала б свого більш витонченого і тонкого розуму за всі їхні насолоди» [14, с. 440]. Явний контраст між розважливою Енн та вітряними, хоч і не поганими за вдачею, дівчатами, підказує, на чий стороні симпатії автора.

#### **2.4. Манери денді і поняття дендизму як частини англійського побуту**

Англійський побут в романах Джейн Остін окреслюється і через таке суто англійське явище, як дендизм. Британський дендизм першого періоду (перші десятиліття XIX ст.) реалізовувався в основному на рівні соціальної практики, де демонструвалися та відточувалися стилістика зовнішності та костюма, володіння манерами та зрештою весь спосіб життя. Великий вплив на формування соціальної практики дендизму виявила культура джентльменства. Кодекс чеснот джентльмена у багатьох позиціях збігається із заповідями

дендизму. Як соціальні типи вони аналогічні за зовнішнім контуром, коли мова йде про вертикальну структуру англійського суспільства, що характерно принаймні для вікторіанського періоду. Обидва вони протиставлені, з одного боку, менш забезпеченим групам, з другого – нуворишам, займаючи за доходами приблизно середню позицію з-поміж них. Але є головне, що відрізняє денді від джентльмена. Це неодмінне почесне походження останнього. Для денді аристократичний родовід необов'язковий, він швидше вписаний у буржуазну систему відносин. Звідси й різниця у характерах типів денді та джентльмена, ознаки яких Джейн Остін підсумовувала наступним чином: зніженість/загартування; балакучість/стриманість; поверхневі світські манери/справжня ввічливість; лицемірство/правдивість; мовна манірність/простота мови; деяка жіночність/підкреслена мужність.

Благородство джентльмена і світське витонченість денді контрастують з типом нувориша, який ставиться в провину така риса, як вульгарність. Найбільш комфортну модель соціальності для джентльмена в епоху регентства та у вікторіанський період представляли клуби, де він міг почуватися рівним серед рівних і йому не треба було доводити щокроку свої права. Кожен поважаючий себе джентльмен був членом тієї чи іншої клубу. Клубне життя передбачало особливу поведінку, підпорядковану певному, часом досить жорсткому етикету. Найзнаменитіші клуби епохи регентства – «Олмакс», «Уайтс», «Брукс», «Ватьє» – були елітарними закладами закритого типу, статут яких був спеціально сформульований так, щоб відсівати нуворишів. Найпопулярнішою розвагою у клубах була гра в карти. Протилежну модель спілкування можна бачити у світських салонах, де збиралося змішане суспільство і кожен має був чимось блиснути, здобути репутацію. Зрозуміло, переходячи з салону в клуб і назад, людина мала проявляти відому гнучкість звернення, вибудовуючи свою поведінку по прийнятим у цьому місці правилам. Цьому саме сприяло дендистське «хамелеонство» – вміння адекватно поводитись у різних обставинах.

В епоху регентства денді невимушено обертався і в салонах, і в клубах, але надалі модель салонної Соціальності починає все більше відрізнятися від клубної. При такій поляризації денді – людина швидше за салон, ніж клубу. Його важко уявити серед мовчунів, йому потрібні дотепна розмова, напруга цікавих поглядів, що оцінюють, азарт, інтриги.

Показником адекватності того чи іншого члена соціальної групи є манери. Денді з блиском практикували світські манери та багато в чому створювали норми елементарної поведінки. Камертоном до дендистських манер є чудова невимушеність у всьому, що він робить. Це створює у оточуючих враження особливої легкості та одночасно досконалості. Однак майстерність це досягається ціною великої роботи, що ретельно ховається. Це стосується і всіх інших видів діяльності.

Якщо йдеться про світську людину, вона всіма силами приховуватиме свої серйозні заняття, чи то наукові дослідження, чи то державні справи, або триматися так, ніби не надає їм жодного найменшого значення. Стійким атрибутом життя дендистської молоді було фланірування. Це французьке слово узвичаїлося починаючи з 30-х років XIX ст. і означало безцільну прогулянку. У манері денді ходити проглядають «стиль тіла», метафора характеру повинен триматися прямо, ставити ноги по одній лінії, не ухилятися надто ні вправо, ні вліво, непомітно залучати все тіло в рух, легенько похитуватися, нахилити голову. Коли тіло перебуває у русі, воно має зберігати нерухомість. Краса дендистської ходи багато в чому базується на конструктивному принципі економії рухів, що має як суто фізіологічне, так і естетичне підґрунтя. Повільна хода – атрибут мудреця і в цілому світської людини, плавність рухів - те саме, що і простота в костюмі.

Як свого роду спеціальне тренування в гордовитій повільності ходи можна розцінити особливо модний ритуал, що склався в середині століття серед паризьких модників, котрі перейняла в описах денді Остін: прогулянки з домашні черепашки. За майже анекдотичним спокоєм тут ховаються небажання підкорятися ритму, що все прискорюється.

Підкреслена неспішність денді з черепашкою акцентує також істотний момент – принципову ледарство фланірування, яка символічно пов'язана з позою безтурботного аристократа. Справжній фланер-містянин середини ХІХ ст. воліє прогулянкам на природі жваву вулицю, що дає їжу для спостережливого розуму. Натовп необхідний фланеру. Несхожість денді, щоб існувати об'єктивно, потребує визнання з боку іншого. Феномен взаємодії з іншим – ось у чому сенс фланірування. Тут працює той же алгоритм, що і у візуальних стратегії. Фланер також наділений мистецтвом витримувати чужі погляди, вдаючись до власних спостережень.

## ВИСНОВКИ

Отже, у результаті дослідження, відповідно до поставлених завдань можемо зробити висновки.

Незважаючи на те, що в англійському суспільстві активно формувалася думка про те, що доля жінки – це дім і сім'я, і обов'язок та призначення жінки – присвятити себе дому та сім'ї, романи Дж. Остін демонструють важливість якісної жіночої освіти, що дозволяє жінці стати рівним чоловікові інтелектуальним партнером у шлюбі. Поліпшення в освіті жінок вищого та середнього класу протягом XVIII ст. в Англії призвело до трансформації англійської культури, що стимулюється не лише романами, а й провінційним театром та публічними бібліотеками. У романах Остін ми зустрічаємо два типу жінок: малоосвічених, а часом неосвічених героїнь середнього класу, що присвячують себе цілком нескінченному рукоділля і світського життя, і жінок нового типу, вихованих та розвинених читанням. І такі героїні Дж. Остін, як Елізабет Беннет, Емма Вудхаус та Енн Елліот, є яскравими прикладами освічених і начитаних людей, готових вести успішне домашнє господарство, взаємодіяти з слугами та займатися освітою дітей відповідно до їх майбутнього.

Одяг стає одним з основних мірил достоїнств людини, як самої жінки, так і тих, хто її оточує. При цьому персонаж демонструє всі ознаки надзвичайної стурбованості власним та чужим костюмом (сестри Стіл, сестри Мазгроув), стежить за модою. Такі жінки у творах Остін схильні до поверхневих міркувань, зазвичай надміру захоплені становищем у суспільстві, намагаються вдало вийти заміж і зайняти вищу соціальну становище. Примітно, що зазвичай вони знаходяться на нижчих щаблях соціальних сходів, належать до низів середнього стану, але прагнуть (насамперед з допомогою одягу) справити враження аристократок. Одяг стає способом компенсувати недоліки походження та виховання, щоправда, зазвичай обдурити зовнішнім блиском нікого не вдається.

Важливим стає факт володіння тим чи іншим предметом одягу, причому, отримавши його, персонаж зазвичай одразу про нього забуває. На перший план виходить кількість речей, їх новизна – вартість, а не якість. Прикладом може

бути поведінка Лідії Беннет, Кассандри, Ізабелли Торп. Таке ж ставлення притаманне персонажу в інших сферах життя: дівчат приваблює новизна та наявність у них чогось, чого немає в інших. У разі одяг – спосіб виділитися, стати несхожою інших. Одяг та ставлення до неї у романах Остін розцінюється часом як ознака соціальної зрілості, наприклад Енн Елліот, яка з віком і досвідом не перестала радіти гарним платтям і не допускає неохайності в туалетах, проте усвідомлює, що у внутрішнього змісту завжди є пріоритет над зовнішнім, і твердо дотримується власної ієрархії цінностей, не піддаючись громадським настановам, якщо ті суперечать її поглядам.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 50 знаменитых английских романов. Краткий универсальный справочник / Под ред. Абрахама Г. Ласса. Челябинск, 1997.
2. Амелина Т. Д. Проблема реализма в творчестве Джейн Остин (метод и стиль): Автореф. дис. ... канд. филол. наук. Л., 1973.
3. Атарова К.Н. Поэзия и правда // Ann Radcliffe. A Romance of the Forest; Jane Austen. Northanger Abbey. М., 1983. С 7-28.
4. Вельский А. А. Английский роман 1800-1810-х годов: Учеб. пособие по спецкурсу для студ. филол. фак. Пермь, 1968.
5. Демурова Н.М. Джейн Остин и ее роман «Гордость и предубеждение» // <http://apropospage.com/damzabava/osten/ost2.html>.
6. Ивашева В.В. Два романа Джейн Оустен («Убеждение» и «Мэнсфилд Парк») // Вестн. МГУ. Сер. 9. Филол. 1971. № 6. С. 17-29.
7. Ивашева В.В. Несравненная Джейн // Ивашева В.В. Английский реалистический роман XIX века в его современном звучании. М., 1974. С. 41-88.
8. Кеттл А. Джейн Остин. «Эмма» // Кейтл А. Введение в историю английского романа. М., 1966. С. 108-122.
9. Коути, Е. Джейн Остин и ее современницы. <http://www.flibusta.is/b/512043/read>
10. Остин Дж. Гордость и предубеждение. / Ком. Е. Гениевой, Н. Демуровой. Перевод с английского И. Маршака.— М.: Худ. лит., 1989.
11. Остин Дж. Любовь и дружба. Уотсоны. Сэндитон. М.: АСТ: Астрель, 2010.
12. Остин Дж. Нортенгерское аббатство. Мэнсфилд-парк: Романы. М. : Художественная литература, 1988.
13. Остин, Д. Гордость и предубеждение: [http://loveread.ec/read\\_book.php?id=2341&p=](http://loveread.ec/read_book.php?id=2341&p=)
14. Остин, Дж. Доводы рассудка / Дж. Остин // Собрание сочинений : в 3 т. — М.: Художественная литература, 1989. — Т. 3 : Эмма. Доводы рассудка. — С. 429–654.



15. Остин, Дж. Уотсоны [Текст] / пер. с англ. Н. Калошиной, Н. Кротовской, О. Мязотс. – СПб. : Азбука-классика, 2010. – 224 с.
16. Томалин К. Жизнь Джейн Остин : биография. СПб. : Азбука, 2014.
17. Тревельян Дж. Социальная история Англии. М. : Изд-во иностранной литературы, 1959.
18. Allen W. The English novel: a short critical history. L, 1954.
19. Austen J. Letters of Jane Austen to her sister Cassandra Austen II / <http://www.pemberley.com/janeinfo/brablets.html>
20. Austen J. Letters of Jane Austen to her sister Cassandra Austen II <http://www.pemberley.com/janeinfo/brablets.html>.
21. Austen J. Northanger Abbey / J. Austen – Penguin Books, 1996 – 320 p.
22. Austen, J. Persuasion / J. Austen // The Penguin Complete Novels Of Jane Austen. – Penguin Books, 1983. – P. 1143–1290.
23. Austen, J. Sense and sensibility / J. Austen. – Penguin Books, 1994. – 373 p.
24. Baker E.A. The history of the English novel. L, 1929. Vol. 5.
25. Benedict, B.M. The Trouble with Things: Objects and the Commodification of Sociability / B.M. Benedict // A Companion to Jane Austen ; ed. by C.L. Johnson, C. Tuite. – Wiley-Blackwell, 2009. P. 343–354
26. Bronte Ch . // Jane Austen's declarations on her own art II <http://www.pemberley.com/janeinfo/janea>
27. Honan P. Jane Austen: Her Life. L. : Weidenfield and Nicholson, 1987.
28. Letters of Jane Austen – Brabourne Edition. URL: <http://www.pemberley.com/janeinfo/brablet1.html#letter7>.
29. Liddell R. The novels of Jane Austen. L., 1963.
30. Monaghan, D. Jane Austen: Structure and Social Vision / D. Monaghan. – London, Macmillan, 1980. 184 p.
31. Spring, D. Interpreters of Jane Austen's Social World: Literary Critics and Historians / D. Spring // J. Todd, ed. Jane Austen. New Perspectives. – New York/London, Holmes and Meier, 1983. P. 53–72.

32. Tomashevskij ; otv. red. M.P. Alekseev. – M. : Nauka, 1967. – (Serija “Literaturnye pamjatniki”). – 624 s. : il.
33. Tomashevskij ; otv. red. M.P. Alekseev. – M. : Nauka, 1967. – (Serija “Literaturnye pamjatniki”). – 624 s